

"העולם הזה" שבועון החדשות הישראלי • המערכת והמינהלה: תל אביב, רחוב גורדון 3, מ.ל. 03-232262/3/4. תאריך: 136 • מען מכרקים: "עולמפרם" • העורך הראשי: אורי אבנרי • ראש המערכת: יוסי ינאי • עורכת-בנית: יוסי שנון • עורכת כיתוב: ענת ישראלי • צלמי מערכת: ציון צפריר וגילה רזין • ראש המינהלה: אברהם סימון • מחלקת המודעות: רפי זכרוני • המו"ל: "העולם הזה" בע"מ • מודפס בהדפוס החדש" בע"מ, תל-אביב, רחוב בן אביגדור • הפצה "גד" בע"מ • גזופות: צינקוגרפיה "כספי" בע"מ.

אשר לי — הדברים שכתבתי, ושעלי הם מגיב הקורא נקר, לא התייחסו דווקא לטוהר הבלשני של הכתיב. התכוונתי

קרא קרי

שמו של חיים נקר מבתיים ידוע לקוראים, העוקבים אחרי המכתבים ב"שבועון זה". נקר הוא אחד מאותו זן הנרי לך וכלה בארץ: המשוגעים לשפה העברית. מדי פעם שלח לנו בעבר הערות על הכללים הלשוניים הנהוגים אצלנו. השבוע שלח לנו נקר תרומה נכבדה, המתפרסמת במדור פורום (ראה עמוד 4). היא מעוררת למחשבה.

כמיכתב-הזווי כותב נקר: מכובדיי שלום,

מצורף כאן מכתב ארוך מאוד ועניינו מנהגי לשון בהעולם הזה, וביותר מנהגי כתיב של שיבוש וסירוס.

מיסמך כזה ודאי אין לו מקום במדור המכתבים למערכת, ועל כן הצמח טובה לי, כקורא ותיק, לכם, כבעלי הדבר, ולקוראים, שילמדו מתוך הדברים מה שהם צריכים לו, אם יתפרסמו הדברים במדור פורום.

אמת, יודע אני, שהפורום מתייחד על פי רוב לבעיות של תחביר ומדינה, ליחסי יהודים וערבים וליחסי עדות, לדיונים במדיניות חוץ ובחוקי המדינה פנימה. אפעלפי כן, בעיית הלשון העברית הנתונה בתהליך של התהוות של גיבוש ועיצוב, להכשירה לכלל לשון של תרבות, כלי של חברה, מסורת, של מורשת עדות, של גאווה לאומית, של אחדות לאומית, של מיווג עליות היא. חייבים אנחנו להיזהר באותיותיה ובמבניה ובמתינותה, ובאופיייה.

המכתב הזה, אפעלפי שדומה שהוא כתב של קטרוג אינו כן. תכליתו להבהיר, שכלל העיתונים העולם הזה, ואל לו לאורי אבנרי להתגדר במה שאין לו להתגדר — אין לשונו מתעלה על לשון רוב העיתונים, וסירכות ופגמים יש גם בו בשפע.

אבל עיקר תכליתו להעמיד על קלף-קלות, לפרש ולהסביר יפה, במה שפולטות של כתיבים וצורות מסיימות, ועלידי כך לעורר את הלבבות להבין ולתקן את המצריך תיקון.

אשמח מאוד, ואראה בזה אות-של הערכת חשיבות לשוננו הלאומית בעיני אורי אבנרי ואנשי המערכת, אף שגם בלא כך אין בי ספקות בדבר.

מבקש שגם בכל לשון על בקשה של א ל כספות. עליי את מנהגי הכתיב של השבועון. אני כותב על פי כללי הכתיב של האקדמיה ללשון העברית, שהם הכללים המוסכמים היחידים הראויים לנו, ואני מבקש שלא להחיל עליי את כללי הכתיב המקובלים עליכם, שהרי את הכללים האלה אני מבקש במכתבי.

אני לא הערתו אלא על עיקרי דברים, ואשמח מאוד לראות בתקנתם, אלא יור"ש לי לעזוב לכם לצמצם לכדי מועד את הכתיב המלא הנהוג אצלכם שלא כדון, ואם לעצתי לשמעו, השתדלו להתיק קרב בכלליכם לכללי הכתיב של האקדמיה ללשון העברית, שאת רובם לכולם קיבל הארץ, למשל, ועל פיהם הוא נהג. ע"כ כאן דבריו של נקר.

מפני שקשה לנחש למה הכוונה. והוא הדני לגבי אלפי מילים (או מלים) אחרות.

וזה צרה צרורה, וכל עיתונאי נתקל בה בלא-הרף. יש מאות מילים שהכתיב הנכון שלהן אינו מאפשר קריאה שר שפת של המישפט (או המשפט). הוא מכ" ריח את הקורא לחזור לראשית המישפט, לחשוב, לנחש. וזה נוגד את עצם המהות של עיתונות מודרנית, שבאה למסור לקורא העוסק והטרוד מידע במהירות, בלי מאמץ, מבלי שיצטרך לשקוע בקריאה כאילו קרא בספר התורה.

הכלל האחד המנחה אותנו, במערכת זו, הוא הצורך לאפשר לקורא לקרוא בלי מאמץ, ולהבין את הדברים בקריאה הראשונה. לשם כך אנסנו, פה ושם, את כללי הכתיב שנקבעו על-ידי האקדמיה, אף כי אלה הם טובים ונכונים בדרך כלל. אך גם על כללי האקדמיה יש ויכוח רב בין הבלשנים, והומני שאין אף כלל אחד שאין עליו עוררים.

זהו ויכוח בלי סוף ובלי הכרעה אמיתית. מאחר שכל כלל הוא פגום ופותר בעיה אחת בעודו מעורר בעיה אחרת, הכתיב העברי המלא פשוט אינו מסוגל לפתור את כל הבעיות — ועל כן היו רבים, החל באיתמר בן-אב"י, דרך יונתן לטוש ועד — כך נדמה לי — זאב ז'בוטינסקי, ששיחקו ברעיון של החלפת הכתיב העברי (ליתר דיוק: הארמי) ב-

בנקודה מרכזית אחת: יש למצוא כללים מחייבים, המקובלים על הכל. אך אינו משוכנע כי הוא מצא את הפיתרון. ולראייה: לא קל לקרוא את דבריו, קריאתם מחייבת ריכוז ומחשבה.

גטו עם

דעות-קדומות

זה חבל מאד, כי החייאת השפה העברית — מקור כל הצרות האלה — היא אחד הפלאים הגדולים של התחייה הלאומית, ואולי הפלא הגדול שבכולם. שום עם אחר לא הצליח, עד כה, להחיות שפה מתה, ולהפכה שפת-שימוש יומיומית של כלל האוכלוסיה. היו עמים שניסו, כמו האירים, למשל. אבל נסר יונות אלה נשאר מלאכותיים, בעלי הצ"ח מוגבלת מאד. (צופי האירוויזיון, לפני שבועיים, היו עדים לקרינתו הזו: הקריינית האירית הציגה את השיר של ארצה בשפה הגאלית, המובנת אך למעט טים באירלנד — ואילו השיר עצמו היה באנגלית, שפת המדינה.)

הפלא של החייאת העברית מופלא שיעתיים, מפני שגולד כימעט מאליו, הוא לא היה חלק בלתי-נפרד מן התוכי גית הציונית. חוזה-המדינה לא היה חוזה השפה. להיפך.

הד"ר תיאודור הרצל, סופר ועיתונאי יונאי שהצטיין בכתיבת גרמנית צחה, לא חלם על מדינת-יהודים ששפתה עברית. הוא היה בטוח כי הקהילה היהודית היחדשה תתבטא בגרמנית. הוא היה כה בטוח בכך, עד שביקש לפתות את הקיי סר הגרמני ברעיון של היווצרות ציבור דוברי-גרמנית בצומת זו של העולם, דוברי גרמנית, כך רמו, יהיו בהכרח גם שומרי האינטרסים של גרמניה במרחב זה. הקיסר כימעט התפתה.

יתכן כי הלורד נתניאל רוטשילד חשב על ישוב דוברי-עברית כאשר גיבא לפני 80 שנה: "הרעיון של מושבה יהודית טהורה מחריד אותי עד עומק הלב. מור שבה כזאת תהיה מדינה בתוך מדינה, גטו בעל הדיעות הקדומות של הגטו, מדינה יהודית קטנה וקטנונית, אורחות דוכסית, בלתי-סובלנית, שלא יהיה בה מקום לנוצרים וללא-יהודים אחרים."

אין ספק כי השפה השפיעה במידה מכרעת על מהותה של האומה העברית החדשה שקמה בארץ. זוהי באמת אומה "עברית" ומדינה "עברית" — שכן השפה יעצבה את רוחה ודמותה.

אכן, השפה דומה למוזג-האוויר: היא נתונה, אין מרבים לחשוב על השפעתה, אך יש לה השפעה עצומה.

מה היתה דמותה של מדינת-ישראל כיום, אילו נתקבלה בשעתו הצעתו של הרצל, וכולנו היינו מדברים עתה גרמנית? או אילו השתלטה כאן, בעיקבות הצהרת-בלפור, השפה האנגלית?

יתכן כי היינו, במיקרה זה, אומה פחות פרוכניציאלית, פחות מסוגרת ומגור תקת מן העולם, פחות לאומנית. יתכן כי ההצהרות של גוש-אמונים היו מגור חקות באוונגו, (די לתרגם אותן לאנגר לית, כדי שהגיחוך שבהן יבלוט לעיני כל). יתכן שהתנ"ך היה נראה או בעיינינו כספרות יפה, כפרק מרתק בתולדות עמנו — אך לא כהנחיתה אקטואלית לחיינו, כפי שהוא נראה כיום לרבים. הפיכת התנ"ך למעין חוקת-המדינה הייתה אפשרית רק מפני שאנחנו דוברים את שפת-התנ"ך, והיא "מודרנית" באווינינו.

על כל פנים, תפוצת העולם הזה בוודאי היתה הרבה יותר גדולה, אילו היה כתוב בשפה שמאות מיליונים דוברים אותה — ולא בשפה השגורה רק בפי חלק משלושה מיליון הישראלים החיים בארץ (ושחלק מהם כבר התגנבו לחו"ל).

ובכל זאת — לא היינו רוצים לחיות אלא במדינה הדוברת עברית. איננו מסור גלים לכל לדמיון לעצמנו את מדינת ישראל בלבוש לשוני אחר, אנו מוכנים להסתפק בתפוצה קטנה יותר, ולדבוק ב"שפה זו" — לא אף כדאי, מדי פעם, לריב על הכתיב הנכון של המילה (סליחה, המלה) העברית.

תיאודור הרצל (מימין) כחבר באגודת-סטודנטים אוסטריית-גרמנית
אילו דיברנו כיום גרמנית...

כתיב לאטיני. אלא שגם פיתרון זה מעורר רר אלף ואחת בעיות חדשות.

כללים

מחייבים

אולם כתיב מדוייק, ולשון מדוייקת, הם צורך חיוני לכל תרבות. אנחנו מתי-בטאים בשפה, אנחנו גם חושבים בשפה, שפה שאינה מדוייקת פוגעת בהכרח בדיוק המחשבה, ובמילא בכל היצירה ה"תרבותית. בחברה המודרנית, שבה מלמ"אם המדעים המדוייקים תפקיד לה חשוב, יש נזק ניכר בכתיב שאינו מדוייק. הוא מכריח את המדענים להודקק לשפה שנייה, בעלת כתיב מדוייק יותר — דבר הי מערער עוד יותר את השלמות התרבויתית. משום-כך אני מסכים עם הקורא נקר

לאמר כי העולם הזה עיצב לשון עיי-תונאית ברורה, בהירה ועניינית. היא שמה קץ לשימוש במליצות, שהיה נהוג בעיתונות הישראלית עד שתוללנו בה מהפכה זו.

אך לא זה העיקר בוויכוח זה. דבריו של נקר מעוררים מחשבה, מפני שפשוט לא יתכן ויכוח כזה בשום עיתון בעולם המערבי או המזרחי. הייתכן כי שני אמריקאים משכילים — או שני רור סים משכילים — יתולכחו ביניהם על הדרך הנכונה מלה לכתוב מילה כלשהי, שיגרתית או בלתי-שיגרתית? הייתכן כי שני צרפתים, בוגרי אוניברסיטה טובה, ית"ווכחו על הכתיב הנכון של מילה — המילה "מילה" עצמה, למשל? והנה, אצלנו יש ויכוח. האם לכתוב "מילה" או "מלה"? הכתיב "מילה" מבלי, מל מפני שניתן להבין כי מדובר בבליית"מילה. הכתיב "מלה" גרוע עוד יותר,

לוי אשכול